
SZIRMAI-DÍJ 1998

JELENTÉS

*az 1998. évi Szirmai Károly Irodalmi Díj odaítéléséről**

A Szirmai Károly Irodalmi Díj bírálóbizottsága (Toldi Éva elnök, Bori Imre és Böndör Pál) 1998. november 19-ei és 26-ai ülésén áttekintette az elmúlt két esztendő novellásköteteit, és megállapította, hogy prózaírásunk az elmúlt időszakban több jelentős alkotással gazdagodott. A bizottság szótöbbséggel úgy határozott, hogy Harkai Vass Éva Így élünk című prózakötetének ítéli oda az 1998. évi Szirmai Károly Irodalmi Díjat. A bírálóbizottság a díj odaítélésével támogatni kívánja az új prózai törekvések íróját, aki szakított a novella hagyományos műfaji ismérveivel, és revoltprózának minősítette családi krónikáját.

EGY ÉLETRAJZ METAFORÁI

„A természetes írás közvetlenül egyesül a hanggal és a lélegzettel. Természete nem grammatologikus, hanem pneumatologikus. Hieratikus, nagyon közel a Hitvallás belső szent hangjához, ahhoz a hanghoz, amit önmagunkba szállva hallunk: az isteni hang teljes és hiteles jelenléte belső érzékelésünk előtt...”

(Jacques Derrida)

Nem először történik meg a Szirmai Károly Irodalmi Díj történetében, hogy valakinek az első prózakötete kapja meg ezt a kétévenként kiosztandó rangos elismerést, sőt az utóbbi évek tapasztalata alapján azt mondhatnánk, mostanában ez a jellemzőbb. És az sem megy ritkaságszámba, hogy olyan alkotót

** Az itt közölt frások a Szirmai Károly Irodalmi Díj átadásán 1998. december 12-én hangzottak el Temerinben*

jutalmaz a zsűri ezzel a díjjal, akinek nem volt az idáig fő műfaja a próza. Amikor a bírálóbizottság Harkai Vass Éva *Így éltünk* című kötetét jutalmazta, amely az úvidéki Forum Könyvkiadó gondozásában jelent meg 1997-ben, akkor tudatában volt, hogy egy sokoldalú alkotó egyik műfájának, művészi önkifejezése egyik válfajának jelentőségére irányította a figyelmet. S hogy ez a műfaj mégsem periferikus, egyszeri kiruccanás csupán a költészet, valamint a kritika- és tanulmányírás területéről a próza világába, bizonyítja, hogy Harkai Vass Éva folyamatosan és nagy ambícióval ápolja ezt a művészi kifejezésformát is: novellája néhány évvel ezelőtt a *Magyar Szó* Majtényi Mihály novellapályázatának díjnyertes alkotása lett, s a Budapesten megjelenő *Holmi* is megvásárlásra érdemesítette pályázatán a szerző egyik prózaí alkotását, leginkább azonban ez a kötet tanúsítja.

Most pedig műhelytitkokat árulok el. A zsűri egyik tagja fejcsóválva és tündödvé, miközben a köteteket forgatta, megjegyezte: milyen ravasz népség a prózaíró, nem olyan, mint az egyenes lelkű költőember, aki szépen, világosan odaírja kötetének címe alá, hogy: versek. A prózaíró mindenféle megtévesztő minősítéseket talál ki. Érdekességképpen említem meg, hogy az elmúlt két évben megjelent kötetek címe alatt az alábbi alcímeket olvashatjuk: A bűn mint próza, Szerelmes krónika, Szíves hívogató, Három kispróza, Útleírások a Vajdaságból, próza, és csak egy esetben áll a cím alatt: novellák, de ott is rögtön ott van a vessző, majd a distinkció: kispróza. A mi novellaíróink szándékuk szerint nem hagyományos elbeszéléseket akarnak írni, mindannyiukban működik a műfaj megújításának szándéka, aminthogy a bírálóbizottság Harkai Vass Éva *Így éltünk* című prózakötetét értékelve a műfaj megújítóját is dicsérte; ő revoltprózaaként jelölte meg alkotását.

Az *Így éltünk* családtörténet. A szerző gyermekkoráról és kamaszéveiről szól. Az elbeszélő nézőpont a gyermekkorára visszaemlékező felnőtté. A visszaemlékezés természetes velejáróját, a nosztalgiát törvényszerűen rombolja a gyermekkori revolt emléke vagy a kamasz lázadása a felnőttek képmutatónak tartott világával szemben, valamint a felnőtt elbeszélő látásmódja: az ironia, ez a kizárólag felnőttekre jellemző magatartásforma, a kívülállás, a távolságtartás nélkülözhetetlen eszköze. A kötetben a próza versbetétekkel váltakozik, ami a szövegek lírai többletét adja, többértésűségét, metaforikusságát erősíti fel. És hogy az egész még összetettebb legyen, a kötetben fényképeket is láthatunk. És annak ellenére, hogy családtörténetet olvasunk, nem a családtagokat látjuk a képen, hanem egy kisváros metaforikussá emelt helyszíneit, a konkrétól megint kissé elrugaskodva. Mert nemcsak családtörténetet olvashatunk, hanem igen erőteljesen felidézi Harkai Vass Éva kötete egy kisváros hatvanas-hetvenes évekbéli hangulatát.

Önéletrajzság és konkrét helyszín helyett ma referencialitást illik mondani, ami talán pontosabb is az előzőeknél. És a valósággal való megfeleltethetőség nosztalgikus síkjára érkezve, el kell mondanom elfogódottságom okát: a Kraykastély, a Pataki-fürdő, a Vénusz, az évszázados park, a Mali Lošinj-i és az orebići iskolai nyaraló, az Avala vendéglő, a Motel és a Zenede az én gyermek- és kamaszkorom helyszínei is voltak, ezért Harkai Vass Éva prózájára nem tudok úgy gondolni, hogy eltekinthetnék azoktól az igen erős érzelmektől és személyes emlékektől, amelyeket ezek a helyszínek bennem felidéznek. Annak viszont, hogy a kötet légköre és szellemisége is ismerős és belakható, már nem a referencialitáshoz, hanem az elbeszélés világteremtő képességéhez van köze. Ezért én különösen otthonosan mozgok nemcsak ebben a közegben, hanem a kötetben is, amely prózaírásunk kiemelkedő alkotásainak sorába tartozik. Éppen mert „pneumatologikus”, ugyanakkor kellőképpen „grammatologikus” is: szavai pontosak, helyük föl nem cserélhető, s a köztük levő erőteret a kihagyások, a „hieratikus” csend hiátusai teszik feszesebbé.

TOLDI Éva

A PRÓZA IS(Z)KOLÁSA

Mottó: Hogyan legyünk háromszor első kötetes írók?

Amikor prózát ír az ember, s úgy, hogy közben verset is, s mindennek a tetejébe mások szövegeit fürkészi, s arról ír, hogy mások mit s hogyan írnak, mit jól, mit rosszul – Szöveget a Szövegről, szövegről szövegel –, akkor igazán bajba kerül.

A próza írja önmagát. A prózaíró szövegel. De jön a lírikus, hogy letaglózza őt, s míg tart a szent ájulás, a prózaíró szövegébe belopja a lírát, kilopja a cselekményt, megcsócsálja a mesét, refréneket tapaszt ide-oda, már csupa refréncímke, belső rímrángás vagyunk. Repülünk a líra tágas magasságaiban. S akkor jön a kritikus, aki fejbekólintja a prózaírót s a közben előbúvó költőt. Hiszen saját szövegünk sem a sajátunk, csupán *szöveg* – akár mások írták volna, már nem mi vagyunk, mi is meg mások is, egyszerre belül és kívül. Alexander Rouge-zsal szólván: *Hárman vagyunk, ha egymagam vagyok.*

Mi az, hogy próza? Révolte. Révolte tartalmilag, hiszen mindig, mindenkivel csatázva lettünk azzá, akivé lettünk, egyszerre tagadva és vállalva mindazt, ami számunkra/ellenünkre megadatott. Révolte formailag, hiszen a mindenkori próza ellen vétettünk legtöbbit, amikor szövegünket lírai futamokkal, versként

ható sorokkal/mondatokkal, refrénekekkel itattuk át, s a próza *szívének* – a történetnek, a fikciónak – a helyébe saját esendő, szubjektív életrajzunkat iktattuk. Meg azokét, akik körülöttünk életek, s az allúzióként megidéztettek furcsa-szeszesélyes sorát: Ács Józsefet, N. Kukac Pétert, Marco Polót, Lumiére-t, Szent Balázst; a tévézés hőskorából a korcsolya EB-ket Gabi Seiferttel, Almásy Zsuzsával és a korán elhunyt, nyúlánk Hana Maškovával, a Forsythe-okat, majd jóval később a halálra unt Dinasztiát, s bizony, kitörölhetetlenül a Szép (?) Brenát – ideértve a szövegben vendégként megidézett Shakespeare-t, Arany Jánost, Babitsot, Thomas Mannt, Kosztolányit, József Attilát és Nemes Nagy Ágneszt – példázván, hogy nemcsak szűk családi, hanem tágabb életünk is merő botrányos ambivalencia.

Így éltünk. Jól és rosszul, egyszerre irigylésre és sajnálatra méltón, elfogadható és megvetendő módon, de egy pillanatig sem tagadva, hogy *így*. Isten pedig inkognitóban, de pogány voltunk ellenére s tagadva is – mindig velünk.

Néma fotográfiák és megelégedő, folyton felhangzó mondatok. Szöveg van. Mögötte múlt, ambivalenciákkal átszótt életek.

De nem erről akartam beszélni, hanem arról, hogy a költő írjon verset, a prózaíró prózát, a kritikus kritikát. Ne csalogassuk pápai vizekre (önmagunkat sem). Vagy mégis? S akkor a kritikus olvasószekében nyugodt-kényelmesen morfondírozhat, hogy jó-e ez *így*. Mint ahogyan most is – hiába is tagadnánk –, nyugtalanul azon morfondírozunk, hogy jó-e ez *így*; hogy vajon arányos-e hozzánk most minden, ami van. Mert ha nem is hárman, de legalább ketten vagyunk. *Így* élünk.

Maradjunk ebben a kissé rezignált, ambivalens, ám mégis nagy-nagy örömben. *Így*, prózásan.

Temerin, 98. 12. 12.

HARKAI VASS Éva

HOROWITZ AARMIN TALÁLKOZIK P. RÓZÁVAL

H A R K A I V A S S É V A

Azon a reggelen Horowitz Aarmin úgy határozott, nem vág át nyílegyenesen a téren, nem a rövidebb útvonalat választja, hanem körbemege az ódon épületek mentén, mélyeket lélegzik a hirtelen lombosodásnak indult fák alatt, s tekintetével lehetőleg elkerüli az útjába eső csupasz kirakatokat és a sarkon szobrozó valutaüzért. Ezt a délelőttöt semmi sem ronthatja el. Nyárfáson alig

van fa, ha tűz a nap, forr az aszfalt, ha esik az eső, a gyanútlan halandó nyakába csapkod, még az ereszek sem olyanok, hogy bármiféle védettséget nyújthattának. A székváros marsallról elnevezett régi sugárútját szerette, ahol tavasszal tomboltak a rügyek, szinte hallani lehetett, amint kipattannak, s már fodrozódott is belőlük a bársony levélkezdemény, egyetlen nap alatt lombosodott ki a Dunáig ívelő utca, Mišić vajda utcája pedig, ahol akkoriban lakott, teljes napsütésben is mély árnyékba borult a lombozottól. Ott lehetett ácsorogni órákig a vastag lombok alatt, tűzhetett a nap, eshetett az eső, volt egy védett övezet, amelyet még a Dunán nyargaló, elszabadult szelek is széles ívben elkerültek.

Most, ebben a másik városban ugyanolyan telt lombok alatt haladt a tér peremén, s még ismerősök sem zavarták mély magába fordulását, hiszen hosszú évek óta nem járt erre felé. Kerülte ezt a várost, amelyben sohasem tudott feloldódni, amely hidegen és barátságtalanul fogadta, s még a nőkből is, akik alkalmoszerűen útjába akadtak, ugyanaz a hidegség és barátságtalanság áradt.

Ez a reggel azonban jól kezdődött. Alighogy kilépett a vonatból, színek és hangok fogadták, mélyvörös, indigókék és tengerzöld színek és hangulatok, amelyek érzéki csalódásnak tűnhettek volna, ha nem verik őket vissza többszörösen a környező szecessziós épületek. Pávafarok, vonalak és formák baltette, gondolta Horowitz, volt az egészben valami erotikus, valami érzékien felfokozott, ami feledtette vele azt a hidegség- és idegenségérzetet, amellyel ez a város gyakran fogadta őt.

Már majdnem körbeért a téren, amikor az egyik sarok mögül, mint egy álomból, P. Róza lépett elé. Arcán reggeli üdeség, szeme körül nem hagytak nyomot az évek, mintha megállt volna az idő. Ehhez a nők mesteri módon értenek, gondolta Horowitz.

Rég láttalak – mondta P. Róának, s maga is megdöbbsent, milyen fátyolos a hangja.

P. Róza állt és hallgatott.

Csupa rejtély ez a nő, ennyi év után is kiismerhetetlen a tekintete. Ha belenézek, egyszerre nem tudom, hol vagyok. Fél perc is eltelt a tömött csendben, mire P. Róza megszólalt.

Tulajdonképpen mindig kedveltelek.

Épp ez az, gondolta Horowitz, a tulajdonképpen és a múlt idő. Hiszen amikor ez a múlt jelen volt, akkor sem volt semmi bizonyos, s ez a tulajdonképpen, ez a közhely mindig megkeserítette a mondatot.

P. Róza titokzatosan mosolygott, nem várt választ, tekintetével jelezte, hogy mindent ért, ezt a remegő csendet is. Majd belekezdett egy mondatba, amely körülbelül arról szólt, hogy nem érdekes a múlt idő, hagyjuk az elszellett éveket, sok tavasz, nyár, ősz és tél vágtatott át ezen a téren, mindig új és új

arcokat hozott, amelyekről végül kiderült, hogy egyformán szokványosak. Hogy nekik kettejüknek kellene most egymással valamit kezdeniük, valamilyen kalandba vágni, érett fővel felfedezni maguk körül a világot, annak minden érdemes részletét, ízeket ízlelni, színeket látni, nyitottnak lenni az illatok, hangulatok, árnyalatok iránt. De Horowitz Aarminnak rezzentelen maradt az arca, most ő vette magára a város hideg és barátságtalan vonásait, s mindazt, amit évek hosszú során át magába szívott, most P. Rózára, épp rá zúdította vissza, arra a nőre, aki mindig vonzotta őt, s aki, bár tudta ezt, csak kacérkodott e vonzalommal.

Megöregedtem, Róza, elszíntelenedtek körülöttem az évek, a házak, az utcák, a nők, igen, a nők is, csak te maradtál meg nekem, színesen, mélyvörös, indigókék és tengerzöld színekben látlak, opál és azúr foltok úsznak a homlokom mögött, de hiába. Megfakult körülöttem a világ, kiüresedtek a szavaim, nehezen tudok mondatokat találni, s azokban semmi mozgás, semmi történet. A mondatok nagyon kellene, csak a mondat a lényeges, s a történet, de ez nincs, sohasem létezett bennem, nincs az a mélység, ahová leszállhatnék érte, már nem vagyok abban a korban, hogy ámíthassam magam, téged sem, másokat sem. Néha úgy tűnik, éveken át a saját orromnál fogva vezettem magam, mindenkit hitegettem, de én csak színekben, ízekben, illatokban, hangulatokban tudok élni, Horváth Klárák és Fátyol Szilviák között. Ne szomorkodj, ők nem lehetnek a vetélytársaid, hiszen számomra csak látatlan színek, soha nem ízelet ízek, idegen illatok és ismeretlen hangulatok, s különben is, az ő idejük is elmúlt, testetlenül élnek bennem, egy másik világból adnak félreérthető jeleket, amelyeknek egy napon majd akaratom ellenére is a nyomába eredek, az idő elmúlt, egy réveteg mosoly, ennyi, ami maradt belőlem, Róza, s az okok, amelyeket ebben a pillanatban kristálytisztán látok. A hiba bennem van, minthogy mindig is bennem lakozott. Hiába a hosszú mondat, mihez tudnék kezdeni a hosszú mondatokkal, ha nincsenek történetek, ha neked és nekem nincs közös történetünk. Mindig szép voltál és vonzó, úgy éltél bennem, mint egy hosszú női hajsza, mint egy hosszan kitartott hang, de igazán *sohasem tudtalak megszólítani*.

Ezt mondta Horowitz Aarmin, vagy csak gondolta, mert már nem volt kinek mondania, P. Róza úgy tűnt el mellőle, mint egy jelenés, csak mélyvörös, indigókék és tengerzöld színek lebegtek, s valamilyen, ismeretlenül is ismerős illatok. Jeanette szíve, gondolta Horowitz, majd legyintett, az nem az én történetem, az egy másik porvárosból való, Spángli Katót végképp nem ismerem, még csak ez hiányzik, az én koromban haló poraiból szedni elő, élesztgetni sosemvolt, idegen hölgyeket.

Majd találomra felült egy veszteglő vonatra, s örök időkre elutazott.